

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

4

1. Феб₁ се

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЪЉУЈЕ Драгашевић, официр.

Нешто о ђеографијскоме склопу ужичкога округа. — Убојна сила
на источном трополу (Свршетак.) — Кварење топова. —
Новине и ситнине. —

Нешто о географијскоме склопу ужичкога округа.

(Из путничке студије).

Који није никад путовао пута ради, не може себи да представи колико забаве може ту наћи душа човечија. И уживање је при овоме, може се слободно рећи, између најневинијих у свету. Све што се очима догледати може, све је то имаовина забезекнутоме сматраоцу. И богате њиве, и сви усеви, и све шуме, и свако брдо лепо ид' страшно и свака планина широка или висока, и сви ланци пространи и дугачки, и све воде велике и мале, и све... што видиш, све је твоје и слободно га смеш уживати твојим најневинијим погледом! И у свакоме часу, прса нам се усладом шире и мисли се каткад са свим утаје, те пусте да нам вољно уображење за сваки предметић веже извршиве и неизвршиве жеље. А колико ли та јестанствена лепота и разноврсност може да покрене човека, који никад не заборавља и на људе, који су испунили те ши-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

роке земљишне просторије, и живели оним језиком, којим и он говори, оним надама, које и у њему тињају, оним осећајима, који и њега пале?! Колико то може да покрене војника, који сваки час слуша приче о некакој славној војсци, што се врзла и ломила преко свакога онога камичка, стене, крша; преко свакога онога бујнога поточића планинскога, што својом белом пеном купаше не једнога мрвога јунака, што немоћно посрнуше у бујичан вртлог њен; Па колико ли шарених осећаја и мисли може све то да покрене у човеку, који са неиспитаном снагом проматра све то што је пред њим, и тврдо се узда, е ће и он једном тамо озбиљно стајати да осведочи извесну мисао, да пролије крв своју за оно што је највише на овоме свету, — за слободу и напредак браће своје?! Колико ли, може то да дирне душу Србину, српскоме војнику?!!

И на путу томе, као год што се мењају појави у телесноме свету, тако се исто промећу и мисли у човечијој души. На једноме ти кораку извесан јестанствени приказ, измамио ове мисли о њему, на другоме опет оне. И тако се то непрестанце мења. А после путовања нестане нам са свим оних богатих појмова, и само жива душа држи још неке слике из минулога лепога и кориснога, те нам их са усладом износи пред умирене умне очи. И што год смо даље од тога сретнога доба, све нас слабије оно покреће, и све слабије и слабије, док од свега тога остане само нејасно памћење, које нам везује предмете, који су по неколко сахата или и више удаљени, и ми се варамо држећи да они тако и у природи склопчани стоје. Тако се заборавља.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

Давно су паметни људи рекли, да не треба ништа корисно с ума сметати. И ако је и шта тако ујамчено, доиста је трајност овога савета највећма ујамчена видном речи — **писмом**. И ми ћемо се послужити овим корисним имањем, да представимо друговима својим оно, што смо видели и приметили на своме путу; а то у толико радије у колико знамо, да **памћење** оваких ствари у војничким радњама има много срдачнијега значаја, но у осталим гра-нама људскога делања.

Све војничке радње, без изузетка, **стоје на законима**, ал ти се готово никад не могу јасно **да предвиде**. А тако и мора бити. Јер на радње војничке веома утиче и осећање човечије, и његове страсти, и нагони, и јестанствене и уметничке пре-преке, и све што се само помислити може. И истипа **људске** радње, ал тако условне, да иоле слабијој души мора сва смелост пред извршењем да стане. И можда нема теже борбе, од оне борбе у рату.

За ову тешку радњу дакле, сваки делаоц, мора да се из рана спрема. Све његове душевне и те-лесне силе мора он на то да употреби; јер само таквим начином моћи ће бити присебан онда, кад су други изгубљени, само тако може доћи до стања, да мирно размишља на ограшју, као „Нутен и Де-скарт у својим мирним кабинетима.“

Некад је било време, кад је војник врло мало морао учити па да добар буде. Најамници средњега века и ритери сматрали су војевање као **занат**. И између ове две врсте људи мала је разлика. Најам-ник се био чисто за паре; Ритер за некаку славу, благочестије... ал често и он из грамзивих жеља.

Истина било је вазда великих људи, који су имали савршенијих погледа на то војевање, и који су као војвода Фолар мислили „рат је занат за незналице, а наука за веште људе;“ али се зрели појмови тек полагано пресађиваше у душу и срце маси, — по речима професора Драгомирова. И што се брже ширила знања, све се брже развијаше и истински војнички појмови.

Данас није више тајна и сваки војник верује Фолару е рат **није** занат, и његов се изрек само у толико мења, у колико велимо рат је **уметност***) узвишена и сложена. Њено виспрено градиво (материја) тек малени, веома малени друштвени део може да обухвати.

Између многобројних умних грана, које војно искуство обима, веома важно место запрема **земљиште**. Оно је она основа, на коју се свака војничка радња мора да пренесе. Нека је најваљаније каква војничка мисао израђена, не вреди ништа, ако се на земљишту не би умела и могла да оствари. Прво дакле, што је у овоме погледу потребно, то је најподробније **познавање** предела и места на којима се може ратовати и у опште борити.

Али и ово познавање земљишта, према гледишту, може различито да је. Ако се земљиште тако сматра, да му видимо у **крупно** телесан склоп његов (планинске ланце, отоке и т. д.), онда је то сматрање **географско**. Ако га подробније проматрамо, у свакоме великоме географјскоме околу разгледамо све појединости и видове јестанствене и

*) Сетимо се оне примедбе Лерове, што је у чланку „Божни редови“ на 187 стр. прошлогодиш. „Божина.“

вештинске, онда је сматрање топографско. Војник сматра и с једнога и другогa гледишта, и у земљишни склоп умеће мисли војне; само с гледишта географско-војничкога сматра стратиг, с топографско-војничкога тактик. *)

Ми би рекли да је за ђеографско прематрање сразмерно најмање времена потребно. Топографско већ се много дуже протеже.

Да се стратигијска важност земљишту каквоме каже, није довољно само видети, како се брегови вежу како воде састају, и како путеви крсте у извесноме пределу већ ваља савршено познавати природни политични, етнографијски и т. д. одношај између предела и људи које сигурно узимљемо у рачун и оних, што би могли у време ратно доћи с овим у додиру, — а што је веома променљиво, условно и разноврсно, и не може се сигурно у напред да одреди.

Још је пипавији тај топографско-тактички посао. Сваки делић земље, свака лука, дивада, гај, брдо, вода, село... има неизмерна утицаја на судбину боја. А тај се утицај у толико мења, у колико има милијуни начина, којима се могу ти земљишни предмети да вежу у боју. А колико ли се та разноврсност уздиже и увећава, кад се уз те земљишне комбинације размиле и разгмижу оне силне уметничке и уображајне комбинације људске!

Географијски лик земљишта може се једном за свагда или бар за веома дуго време напред да

*) У Вијаловој „Cours d' art et d' histoire militaire“ чини нам се, да је ово тактичко поље мером одређено 4 □ сахата. Већ изван ове просторне границе свака војничка радња прелази у област стратигијскога поља.

каже, и такав остаје вечито, готово без икакве промене. *) Стратигијски појмови на извесне географичке црте примењени, већ су много несигурнијега карактера. Јер државне границе нису вечито исте, јер умножавање путова и обитаваних места мењају значаја, јер војске могу узети у почетку рата разне правце ка истим војиштима и јер осим многог другога чега, за борбу у истоме пределу нису једнаки појмови вршиоца. **) Један мисли овако би се и овде најбоље бранички или другаче ратовати могло, други опет онако а онамо и т. д. И с тога ма како да су научне вредности стратигијска нагађања овога или онога о некоме пределу или земљи, опет не треба други ко да се на то Бог зна колико поузда. Никад ни два човека не могу савршено на исти начин исту ствар са свију гледишта да појимају; и где један мисли пропао би, други има већ спрењена начина да се прослави.

И кад је обманљиво то у **напред** извршено стратигијско проматрање какве земље, колико ли мора бити тактичко?! Ниједна готово мирна мисао не може насигурно рећи, ово је тактички важно место, јер у озбиљној прилици може му се оно другаче представити; нити би паметно било рећи овако би ту радити **ваљало**, јер нико не може да види у **напред** под непровидним покривалом неизвесности **шта мора** чинити. У опште се може много гово-

*) Има неке промене, у колико се друштвени и општински интереси и одношаји мењају. Ту разумемо исечене шуме, одвраћене воде и т. д.

**) Сетимо се различних планова Мора и Наполеона за прелазак преко Рајне (1809). То је поменуто у чланку „Положаји“, 381 стр. прошлогодиш. „Војина“.

рители, и то каткад са доста мирне користи; али на самој земљишту, без непријатеља и крви говорити и тврдити овако или онако радити треба, — по нашем мњењу врло је високоумно, и озбиљне ће прилике готово увек овај миран суд да исмеју. Јест, мислити треба и још како. Само не треба за земљиште везивати сигурне појмове вршења, која се тек под утицајем опасности и закона неизвесности морају да остваре. Веровати да би шума према отвореној равници у опште дала стрелцима више користи, паметно је; али и закључити, да би овака шума онаку чистину увек надвладала, колико је одважно, толико је десет пута опасно. Лепо је један Шпанац казао: „... тек под бојним чадором, могу се сигурно природне силе уметути у уметнички рачун“. *) То и ми велимо као и он, ал само о стратегији, о тактици пак верујемо: она је само онда сигурна и добра, кад је кадра да издржи опасности и све прилике страшне и неизвесне у самој боју.

(Наставиће се.)

Убојна сила на источном тропољу.

(Свршетак.)

Из свега овога досад види се, да турска редовна војска, по свом ратном саставу, треба да има 300.000. У мирно време порта ретко кад има више од 100 до 150.000. У данашње пак смутно време може је бити до 200.000 људи.

Не дотичућ општу карактеристику турске војске, да кажемо коју о каквој различитих родова

*) „Војничка управа“ у 17 броју „Војина“ за 1867, стр. 262.

оружја. **Турска пешадија** „неодликује се особитим и добрим уређењем.“ Наоружање је њено врло различито; за одевање признаје се неудобним; обучавање у стрељачкој служби пренебрегнуто; маневровање још мање војсци познато. Само први (гвардински — Цариград) и други (дунавски — Шумла) корпус у неколико су бољма изучени од осталих. **Турска коњица**, некада свавна, такође се неодликује добрим саставом; регулисање кавалерије веома је подрило најсуштнија својства турској коњици. „А Турчину је све од природе дато, да буде отличном коњацом, и сами коњи, и ако малени растом, не уступају никојим другим у лакости и издржању.“ **Артиљерија** — најбољи род војске у турској, уређена је под руководством пруских официра. **Сапери** имају врло мало техничког образовања. Уопште, у данашње доба турска се војска неодликује особитим постојанством у пољу, но има способности за одбрану у градови и шанчеви.

Ово се све досад тичало сталне војске, а сада да споменемо штогод и о **нередовној војсци**.

Турска је увек имала много нередовне војске и то јој је била главна сила. У пређашње доба свеколики народ подизао се и сабирао у часу опасности, кад су Султани сазивали своје мухамедовце под барјак пророков. Данас, у замену за то опште подизање, које је често вукло за собом и огроман неред у војску, порта се обратила к уређењу те нередовне војске, која и носи карактеристично име **баши-бозука** (усијана глава!). Број баши-бозука стоји до новчаних сретстава и до устаоштва старе-

шине тога краја, који их врбује *) Овде ваља приметити, да је бивало случајева, да су се ти својевољци узимали на поуну сталне војске.

Осим баши-бозука, у ред нередовне војске иде:

1. **Ќоњички нередовни полк** састављен од доселивних се Черкеза;

2. **Арбанашка војска** — од католичких Мирдита, који имајући неку самоуправу, дају у случају рата нешто народних стрељаца:**) .

3. **Босанска војска.** Коју може порта од бегова затражити по на коју не треба рачунати.

4. **Местни пушквари,** који су редовно стражари по градовима, означени за артиљеријску службу.

И по овоме, у случају рата, порта може придати својој сталној војсци до 120. 000 нередовних војника.

Горе смо споменули, да Турска има и помоћне војске од вазалских земаља. А то је само из **Мисира и Туниса.** ***)

Мисир, као земља од 3,000.000 душа, има војске 25.000. Мисирска се војска попуњује највише Арапима, а рок је служби 4 до 6 година.

Састав и број мисирске војске:

4 полка пешадије	16 баталијуна	= 12.000 људ.
1 баталијун стрељ.	1 „	= 1.000 „
1 полк од црнаца	— —	= 3.000 „

*) У време кримска рата искомљено их је било до 70.000.

**) У години 1853 дали су 1.500 људи, и у години 1.866 и до 6.000 људи.

***), У време кримског рата Тунис је дао 4.600, а Мисир око 26.000 људи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

4 полка коњ. (по 4 еск.)	16	ескадр.	=	3.500	„
3 полка артиљерије	54	топова.	=	1.500	„
градске артиљерије	—	—	=	1.000	„
2 баталијуна сапера	—	—	=	3.000	„

И ако је Мисир са Тунисом у време кримска рата дао до 30.000 људи, опет неможе се мислити, да ће та помоћ у будуће достићи ту цифру.

Долазећи к општем закључењу о оружаном сили порте, да наведемо приближне бројеве о турској војсци у ратно време.

Из реченога се види, да при крајњем напону портином, она би могла да дигне:

I. редовне војске	300.000	људи.
II. нередовне „	120.000	„
III. помоћне „	30.000	„
	<hr/>	
	450.000	„

Но ваља признати, да је ово одвећ увеличано, и да тако постоји само на артији. На основу недавно minulih примера и са погледом на финансијска сретства портина, може се казати, и то доста безпогрешно, да турска влада неможе дићи више војске, него 200, до 250 хиљада.*)

*) У време кримскога рата, без обзира на новчану помоћ од стране савезника јој, турска је подигла била 216.893 људи, и то:

Редовне војске:	
пешадије	72.180
коњице	22.737
артиљерије	40.408
	<hr/>
	105.325

Редифа и других.	
пешака	92.650
коњика	11.177
башибозука	7.741
	<hr/>
	111.568

Показав како стоји сухопутна војска Турска, споменимо штогод и о њеној флоти.

По најновијима докучењима, флота портина, осим преносних бродова, има 74 лађе са 1773 топ У броју тих лађа: 5 фрегата, 3 (на Дунаву) и 47 других парних бродова. Број војске на флоти износи до 23.000 људи.

Но ако узмемо у рачун, да се у последње време гради приличан број лађа за турску флоту у Инглеској и Француској, и ако помислимо на флоту Мисирску, која има до 67 бродова разнога вида и рода, — онда излази, да турска морска убојна сила може имати довољно озбиљне размере.

II.

Хришћанска војска.

Убојна сила на источном тропољу, која би имала у известној прилици да се мери са мало пре описаном турском војском, различно је подељена. У први ред долази војска, коју би извеле у бој земље, што нису под турском влашћу ни у колико, дакле то је краљевина Грчка и кнежевина Црне Горе. После долази војска, коју би дигле земље, што Турчина признају само као неког господара, но не стоје под њим, то је Србија и Румунска. И најпосле војска, која би изишла из оних народа, што трпе притисак од Турака и немају ничега свога; а то је Босна с Херцеговином, Стара Србија с Македонијом, Тесалија с Епиром и Бугарска с Тракијом. Ми ћемо најпре да говоримо о Грчкој војсци, после о Српској (Србијанска и Црногорска) за тим о убојној снази непосредних земаља.

1.

Грчка војска.

Краљевина Грчка (с јонским островима) велика је до 950 □ миља и имаће око 1.350.000 душа.

Грчка има тројакe војске: 1. Стајаће, 2 Резерве првог и другог реда и 3 народне гарде.

Стајаћа војска попуњује се пописом (коме подлеже сви младићи од 18 година) и својеволјним уписом. Рок је служби 3 године, па после рачунају се 3 године у резерви првог позива, а за тим 6 година у резерви другог позива. У други позив спадају и они младићи, које је коцка ослободила од службе. При мобилизовању војске војници из резерве, узимају се на поуну редовне војске, а тако и резерверских баталијуна, за које у мирно време нема ни кадра најбољега.

Народна гарда назначена за одржање мира и реда у земљи, стоји под министром унутрашњих дела и саставља се по општинама из свију људи испод 40 г. који нису у служби, и који су одслужили у резерви.

Грчка у мирно време заједно са жандарима има око 10.000 људи, а у ратно време може тај број да нарасте, без народне гарде и до 31.000.

Састав и број грчке војске у обично време:

	офиц.	људи	свега
Штаб	43	31	74
10 баталијуна пешака	280	6.980	7.260
4 ескадрона улана	23	381	404
5 чета артиљера (по 6 топ.)	26	466	592
1 „ сапера	4	92	96
1 „ артиљ. раденика	4	127	131
Жандара	162	1.470	1.632
Свега	542	9.547	10.089

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

А у ратно време грчка војска може изнети.

Редовне војске	до 14.400 људи
10 резерв баталијуна	„ 17.000 „
	<hr/>
Свега „	31.400 „

Ако сад узмемо у рачун и то, што би држава у рату подигла цео народ на оружје приближио онако, како је то Србија још за мирна времена уредила, онда можемо да узмемо да би свеколика војска Грчка сигурно могла изнети до 50.000. α.,

На свршетку да споменемо и о грчкој флоти, на којој су, благодарећи онакој обали грчкој, људи од најбољих морнара у Европи.

Грчка флота још у 1866 години имала је 36 бродова са 114 топова; а у 1867 било је у њој већ и 12 парних бродова и тако свега, 128 топова и 2000 људи.

2

Србијска војска.

О њој, као нама познатој војсци, нећемо ништа да говоримо осим да изложимо *минимум* цифре, која се у свако доба може преко границе да баци, а то би од прилике била 70.000 β.,

Црна гора.

Црна Гора с просторијом од 80 □ миља, има близу 200.000 душа, од којих је 99.000 мушкараца.

Оружана снага Црне горе има гарде 400 људи и народне војске у чији састав улази сваки Црногорац од 17—50 година, према чему може их бити до 14.000 но као уопште узимамо цифру 10.000 војске γ.,

3

Војска из земаља непосредних.

Непосредно под турском управом стоје у Јевропи, као што спомену смо, ове земље: а., Босна с Херцеговином, б., Стара Србија с Мађедонијом, в., Бугарска с Тракијом и г., Тесалија с Епиром.

У случају општега устанка могле би ове земље да даду такође неки број војске за своје ослобођење, која војска, и ако би према насељености тих земаља могла бити у истој сразмери, као и Грчка и Србијска, ал с обзиром на њихово подложено стање, на њихову сиротињу у сваком погледу — можемо се задовољити и са мањим бројем, но који свакојако може јако утицати на сигурност успеха. И тако.

а., Босна с Херцегов.	може сигурно дати	25.000
б., Стара Србија с Мађедонијом	барем	10.000
в., Бугарска с Тракијом	најмање	25.000
г., Тесалија с Епиром	до	10.000
	Свега	70.000 д.,

Ако сада саберемо ове бројеве, које обележи смо са α , β , γ и δ , онда добијамо знамениту цифру од 200.000 војске, која би имала да се мери са турском силом од 200.000. Овој хришћанској војсци од 200.000 могло би се узети, да ће у известној мери у помоћ притећи и Румунска са барем 50.000, и тако, кад би турска са Максимом од 250.000 изишла, опет би на исту цифру дошла и хришћанска убојна сила.

Ми смо истина у напред казали, да турска војска у ратно време треба да изнесе 450.000, но

то смо морали, по невољи, учинити с тога, што немогосмо прећутати оно, што на артији пише; али, ми имамо искуства из досадашњих примера, из војне кримске 1854, из војне црногорско - ерцеговачке 1860, из устанка критскога 1868 и данас, па можемо са сигурношћу да кажемо, да Турска у случају устанка свеколиких хришћана на источном тропољу, није кадра ни једног човека подићи више од 250.000. И сад, кад се обазремо на ту околност, да она од те војске мора приличан део да остави у Азији, а приличан у Цариграду, онда нам на чисто излази: да би хришћанска убојна снага била у већему броју него турска. Хрђава пак администрација турске војске, и ниско стање турске финансије појављује се овде као важан савезник хришћанској војсци, да и неспомињемо моралну снагу, која ће, бар из очајања, бити на страни хришћанској.

Кад се дакле начело немешања од стране Европе примени на хришћане овога тропоља, како то међународно право захтева, и како и по самој моралној и човечанској страни треба да буде, — онда може сваки бит уверен, да ћеју хришћани ти сами заиста бити кадри извојевати себи потпуне слободе, и порта би тада завршила своје постојање у Европи.

(Военный сборникъ, Октябрь 1868).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Кварење топова.

Од В. Канишчева.

У боју се може десити, да се не може с бојнога поља да пренесе који топ, па било да смо га ми од непријатеља отели, или да је он наш. У такој прилици треба га довести у такво стање, да не може да пуца.

Топови, што се озго пуне, обично се заглављују гвозденим или челичним великим клинцима.

Овако не треба чинити са топовима што се оздо пуне; много се пре може цел постићи, ако се из топа извади она направа и понесе са собом, и оружје све дотле не може се употребити док се не би метула нова направа. А батерија не носи са собом оваких резервенских направа, и топ такав може дуго време остати без употребљења.

Ако врекена буде, још ће боље бити, ако се обију или баш и са свим искрше оне ивице од ижлебљеног стражњег дела топа, где се направа углављује; при овоме не ће згорег бити да се и нишан, што је на десноме рамену открши.

Како су у садашње доба готово у свима државама већ усвојени топови, што се оздо пуне, то би добро било упознати војску са начином, како се може направа из топа вадити, и уопште како се топ квари.

З.

Новине и ситнине.

Капетану Ђорђу Влајковићу уважена је оставка
1. Фебруарија.